

SANATIN İYİLEŞTİRİCİ GÜCÜ TEMASI İÇİNDE FRIDA KAHLO'NUN YAŞAMI VE RESİMLERİ (*)

(Araştırma Makalesi)

Serpil YAYMAN ATASEVEN (**)

Öz

Frida Kahlo, 1907'de Mexico City'nin güneyinde Coyoacán'da doğmuştur. Hayatı boyunca fiziksel ve ruhsal acılar yaşayan sanatçı, resimlerinde yaşadığı olumsuzlukları biraz da olsa dindirmeye çalışmıştır. Kahlo, altı yaşında çocuk felci geçirmiş ve sağ bacağı sakat kalmıştır. 17 Eylül 1925'te geçirdiği otobüs kazasında ise ciddi şekilde yaralanmış ve uzun süre yatağa bağımlı bir hayat sürmüştür. Sanatçı, 1927'nin sonlarına doğru sağlığına kavuşmuş, sanatsal ve politik çevrelerde adını duyurmaya başlamıştır. Frida Kahlo, arkadaşı Tina Modotti aracılığıyla tanıştığı Meksika'nın en ünlü ressamlarından biri olan Diego Rivera ile 21 Ağustos 1929'da evlenmiştir. Sağlık sorunları nedeniyle çocuk sahibi olamayan ve kocasının sadakatsizliklerine daha fazla dayanamayan sanatçı, 1939 yılında Diego Rivera'dan ayrılmıştır. Ancak bir yıl sonra Diego Rivera ile tekrar evlenmiş ve çocukluğunun geçtiği 'Mavi Evde' hayatının sonuna kadar yaşamıştır. Kahlo, bu dönemde yaşadığı acı dolu anlardan uzaklaşmak için tüm gücüyle resim yapmış, Amerika ve Fransa'da sergiler açmıştır. Mutsuzluk ve talihsizliklerle dolu olan hayatını resimlerine yansıtan Frida Kahlo, 20. yüzyılda adından söz ettiren önemli sanatçılardan biri olmuştur. Eserlerinde duygularının ve düşüncelerinin bir yansıması olan acının tasvirini yapmıştır. Kahlo'nun eserleri Sürrealist olarak tanımlansa da kendisi buna karşı çıkmış ve yaşadığı gerçeklikleri resimlerinde aktardığını ifade etmiştir. Sanatçı resimlerinde kendini ve hayatını sorgulamıştır. Kahlo modernizm sanat anlayışı yerine Meksika kültürünün gelenek ve göreneklerini eserlerine yansıtmıştır. Eserlerinde düş ile gerçekliği harmanlayarak kendine özgü bir sanat anlayışı oluşturmuştur. Sanatçı kendisine yaşama gücü veren, ruhsal ve psikolojik açıdan iyileşmesini sağlayan tek şeyin resim yapmak olduğunu her zaman dile getirmiştir. Bu araştırmanın amacı, Frida Kahlo'nun acılarla dolu yaşamının resimlerine yansıyan yönlerini ortaya çıkarmak olmuştur. Ayrıca sanatın iyileştirici yönünün bir sanatçının biyografisi örnek alınarak incelenmiş ve gerçeklikleri

*) Bu makale Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi tarafından 14 Nisan 2021 tarihinde düzenlenen Uluslararası Sanat-Tasarım Konferansı, Performans ve Sergisinde sunulan bildiriden üretilmiştir.

**) Doç., Uşak Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümü, Resim Anasanat Dalı
(e-posta: serpil.ataseven@usak.edu.tr). ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8966-9119>

ortaya koyduğu eserlerle desteklenmiştir. Çalışmanın sonucunda, psikolojik ve fizyolojik rahatsızlıkların sanat ile uğraşmaya engel olmadığı, aksine bir terapi gibi kullanılmasının iyileştirmeyi hızlandığı görülmüştür. Kahlo, yaşam mücadelesi içinde güçlü bir direniş göstermiş, duygu ve düşüncelerini resimlerinde kullandığı sembolik bir dille izleyicilere aktarmıştır. Araştırmada Frida Kahlo'nun resimleri ön planda tutulmuştur. Bu nedenle sanatçının eserlerinden örnekler alınarak çözümlenmeler yapılmıştır. Araştırmanın sınırlılıkları, Frida Kahlo'nun kısa yaşamının ve eserlerinden oluşan seçkiler olarak tespit edilmiştir. Araştırmada literatür tarama kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Frida Kahlo, Psikoloji, Mücadele, Meksika, Sanat.

Frida Kahlo's Life and Paintings Within the Therapeutic Aspect of Art

Abstract

Frida Kahlo was born in Coyoacán in south of Mexico City in 1907. The artist suffered from physical and psychological pains throughout her life - at least, in her paintings, she tried to relieve the unfavourable conditions she experienced. Kahlo had poliomyelitis at the age of six and her right leg became permanently disabled. On 17th September, 1925, she got severely injured in a bus accident and she was bedridden for a long time. The artist who got over in the later of 1927 started to become famous in artistic and politic environments. Frida Kahlo, who met Diego Rivera, one of the prominent artists in Mexico, thanks to her friend Tina Modotti, married him on 21st August, 1929. The artist, who was not able to give a birth because of her health problems and could not stand her husband's unfaithfulness anymore, divorced Diego Rivera in 1939. However, she married Diego Rivera a year later again and lived in La Casa Azul (the Blue House), which she spent her childhood, till the end of her life. Kahlo painted in order to banish the anguished moments she experienced that time - full steam ahead she went, and held some exhibitions in the USA and France. Frida Kahlo reflecting her unhappiness and misfortune in life into her paintings became one of the significant artists in the 20th century. In her works, she illustrated the pain as a reflection of her emotions and thoughts. Even if Kahlo's works were described as surrealist, she contradicted it and expressed that she transferred the realities she faced with into her paintings. The artist questioned about herself and her life in her paintings. Kahlo reflected the traditions and customs of Mexican culture into her works rather than modern art perception. In her works, she created her own art perception by combining imagination with reality. The artist always expressed that the only thing which increased her stamina and helped her improve her psychological well-being was painting. The aim of the study is to find out the aspects of Frida Kahlo's living death being reflected into her paintings. Moreover, the study examines the therapeutic aspect of art by taking as an example of the artist's biography and reinforces the artist's paintings which she revealed the realities. As a result of the study, it was observed that psychological and physiological disorders do not prevent dealing with art, on the contrary, using it as a therapy accelerates the healing. Kahlo showed a strong resistance in the struggle for

life and conveyed her feelings and thoughts to audiences with a symbolic language she used in her paintings. In the research, Frida Kahlo's paintings were prioritised. For this reason, the analyses were made by taking samples from the artist's works. The limitations of the study was determined as Frida Kahlo's short biography and the selections from her works. A literature search was conducted in the research.

Keywords: Frida Kahlo, Psychology, Struggle, Mexico, Art.

1. Giriş

Frida Kahlo, 6 Temmuz 1907'de Mexico City'nin güneyinde Coyoacán'da doğmuştur. Wilhelm Kahlo ve Matilde Calderon Gonzales'in dört kızından üçüncüsüdür. Alman asıllı olan babası Frida ismini barış anlamını taşıdığı ve güçlülüğün simgesi olduğu için koyduğunu söylemiştir. Kahlo, diğer kardeşlerine benzemeyen, zekiliği ve değişik tavırlarıyla dikkat çekmiştir. Frida'nın annesi, onun doğumundan kısa süre önce erkek kardeşini kaybettiği için Frida ile ilgilenen güce sahip değildi. Bu nedenle aile onu Meksika'nın yerlilerinden olan bir sütanneye emanet etmiştir. Frida Kahlo'nun, babası ile iletişimi diğer kardeşlerinden oldukça farklı olmuştur. Frida'nın babası, Wilhelm Kahlo, Fridanın iyi bir eğitim almasına önem vermiştir. Frida Kahlo, eğitim gördüğü dönemde edebiyatla ilgilenmiş, resme ilgisi sonraki yıllarda başlamıştır.

Frida Kahlo'nun, küçük yaşta geçirdiği çocuk felci, onun acı dolu yaşantısının başlangıcı olmuştur. Bu rahatsızlığının aslında anne karnında oluştuğunu Deniz Yardelen şöyle açıklamıştır:

Hayatında nörolojik problemler henüz doğmadan önce başlamış diyebiliriz. Doğumsal bir anormallik olan omuriliğin kapanmaması (spina bifida) ile doğmuş, Biyografik yazılarda bu durumdan ya hiç bahsedilmemiş ya da çok az değinilmiştir. Frida Kahlo, bacak problemleri için yaşamı sırasında gelişen çocuk felci (poliomiyelit) ve kazayı suçlamayı tercih etmiştir. Sağ ayak ve bacağına yapılan birçok ameliyat mevcut zaafı daha da kötüleştirmiştir. Bacağını gizlemek için uzun kolalı etekler giymeyi tercih etmiş (Yardelen, 2014, s.1).

Frida Kahlo'nun, resimlerinde kendini uzun eteği ile resimlemesi onun çocukluğunda geçirdiği bu rahatsızlığın izlerini ortadan kaldırmak için olduğu görülmüştür. Freud'a göre "bir sanatçının eserinin izlerini çocukluğundaki deneyimlere kadar sürebilmenin mümkün olduğudur" (Pooke, 2018, s.80).

Bu fiziksel rahatsızlığı onu psikolojik olarak etkilemiş, sonraki yıllarda vücudunun yapısal bozukluğu resimlerinde konu olmuştur. Kahlo'nun çocuk yaşta geçirdiği rahatsızlık, onun meslek seçiminde etkili olmuş ve tıp öğrenimi için Mexico City'de Hazırlık Okulu'nun Tıp Eğitimi Bölümü'ne kaydını yaptırmıştır. Frida Kahlo bu okulda hayatının ilk aşkı olan Alejandro Gomez Arias ile tanışmıştır. 17 Eylül 1925'te okul çıkışında bindikleri bir otobüsün tramvayla çarpışması sonucu talihsiz bir kaza geçirmişlerdir. Kahlo, bu kaza sonucunda, çok ağır yaralanmıştır. Kahlo'nun vücudunda birçok kemik kırılmış,

bir süre sırt üstü yatmak zorunda kalmıştır. Yatakta kaldığı bu sürede, annesinin tavana yerleştirdiği bir ayna sayesinde ilk resim çalışmalarına başlamıştır. Daha önce kendisiyle bu kadar yalnız kalmayan ve kendisini inceleme fırsatı bulamayan sanatçı için bu deneyim onun portre çalışmasına neden olmuştur. Sanatçı kendisiyle yüzleştiği bu anları şöyle anlatmıştır;

Tam kafanızın üzerinde kendi görüntünüz, özellikle de bedeniniz çoğu zaman çarşafların, yorganların altında olduğundan, yüzünüz. Yani salt yüzünüz. Takılmamak elde değil, neredeyse çıldırtıcı bir şeydir bu. Ya bu takıntı sizi yutar ya da siz onun karşısında dikilirsiniz. Ondan daha güçlü olmak, sizi yutmasını engellemek gerekir (Demir, 1995, s.40).

Frida Kahlo yaşadığı olumsuzluklara rağmen aynadaki yansımalarını olduğu gibi resmetme cesaretini göstermiştir.

Araştırma Etiği

Bu çalışma, Sanatın İyileştirici Gücü Teması İçinde Frida Kahlo'nun Yaşamı ve Resimleri'nin incelenmesi için hazırlanmış özgün bir çalışmadır. Çalışmada yayın etiği dikkate alınarak hareket edilmiştir. Çalışmada metin içindeki alıntılar bilimsel atıf kurallarına uygun olarak yapılmıştır. Kaynaklar kaynakçada usule uygun olarak verilmiştir. Ayrıca, çalışma bir intihal programında taranmıştır.

2. Sanatın İyileştirici Gücü Teması İçinde Frida Kahlo'nun Yaşamı ve Resimleri

Frida Kahlo, resimlerinde kendi yaşamının içinde yaşadığı anları tuvale yansıtmıştır. Genç yaşta geçirdiği trafik kazası onu yatağa bağımlı hale getirmiştir. Kahlo bu anlarda zamanının büyük bir bölümünü resim yaparak geçirmiştir. Resimlerinde gerçek ile düş aynı yüzeyde birleşmiştir. Onun resimleri bu özelliğinden dolayı sürrealist olarak değerlendirilmiştir (Farthing, 2017). Sürrealist akımın amacı rüya ile gerçeği birleştirmek olmuştur (Hollingsworth, 2009). Kahlo ise kendi içindeki gerçeği resimlerinde kullanmıştır.

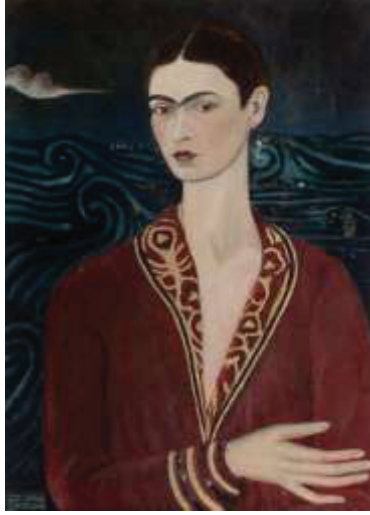
Frida Kahlo, hasta yatağında tavanda asılı aynada ne gördüyse tuvaline yansıtmıştır. Frida bundan şöyle bahsetmiştir; “Her şeyi çizdim, dudaklarımı kirpiklerimi, parmaklarımı, karnımı, çıplaklığımı, kanımı, kanımı, kanımı. Vücudumu terk edip sonra tekrar geri gelen kanım. İçindeki Yahuda çevremdeydi, yahuda adımlarımı seyretti. Kendimi defalarca tekrar ve tekrar çizdim” (Demir, 1995, s. 47).

Şekil 1. Frida Kahlo, Kırık Sütun, tuval üzerine yağlıboya, 1944, 43x33cm.

Bu resimlerden biri olan “Kırık Sütun” adlı tablosunda, omurilik hasarını ve hissettiklerini gerçekçi bir şekilde tuvale yansıtmıştır (Şekil 1). Frida, bu resimde omurgası kırık ama her şeye rağmen ayakta kalmayı başarmış güçlü bir kişilik olarak görülmektedir. Çıplak vücudunun birçok yerine batırılmış çivi çektiği acının göstergesi gibidir. Sanatçı kendisini ayakta tutan omurgasını kırık bir sütuna benzeterek umutsuzluğunu dile getirmiştir. Arka fonda kullanılan ıssız çöl manzarası yalnızlığının ve çaresizliğinin göstergesidir.

Frida Kahlo, ilk aşkı olan Alejandro ile geçirdiği bu kaza ve sonrasında ona olan sevgisi, bulunduğu durumdan dolayı psikolojisini olumsuz olarak çok daha fazla etkilemiştir. Kahlo hasta yatağında ilk tablosunu sevgilisi Alejandro için yapmıştır. Sanatçı resminde yaşadığı aşkı kendi iç dünyasında, ayna metaforu ile güçlendirerek içinde bulunduğu durumdan uzaklaşmak istemiştir. Bu resimde sakin ve umutlu bekleyişi ile aşkına olan sadakatini göstermiştir. Frida, sevgilisi Alejandro’nun ondan ayrılmak istediğini ve ortak arkadaşları olan bir başkasını sevdiğini duyunca bir kez daha yıkılmış, duygularını resimle paylaşmıştır (Şekil 2).

Şekil 2. Frida Kahlo, Kadife Elbiseli Otoportre, tuval üzerine yağlıboya, 1926, 31x23cm.

Sanatçı 1927’de vücudundaki ağrılara rağmen ayağa kalkmayı başarabilmiştir. Bu senenin sonuna doğru yürümeye başlayan Frida, sanat ve politik ortamlara katılmış, kendisine belli bir çevre edinmiştir. 1928 yılında Meksika da siyasi açıdan bir geçiş dönemi yaşanıyordu. Meksika’da kültürel açıdan sanatın o dönemdeki anlamını, dev boyutlu resimleriyle tanınan ünlü Meksikalı sanatçı Siqueiros şöyle açıklamıştır; “Meksika resim sanatının derin anlamını “Sanatta felsefeye ya da bir felsefenin sanatı’ ’olarak özetleyebiliriz. Bu öz Meksika sanatını yüzyılımızın Avrupa sanatından ayırmaktadır. İtalyan Rönesans’ından sonra resim sanatı gitgide felsefi özden uzaklaştırılmıştır. Bunun nedenini sanatın toplumsal işlevinin değişmesinde, özel bir nitelik almasında ve özel bir pazar için ürün vermesinde aramak gerekir. Meksika’daki demokratik devrim ise tam aksi yönde bir gidişe yol açmıştır. İlk günden beri şu savı öne sürdük biz: “Politik işlevi olan bir sanat yaratacağız. Sanatımız, özü ile olduğu kadar, bu özün sonucu olan biçimiyle de hareket halindeki Meksika devriminin gelişmesi ve pekişmesine hizmet edecek bir silah olacaktır” (Saraçgil, 1977, s. 21). Bu yüzden, Meksikalı sanatçılar sanat görüşlerini halka en iyi şekilde yansıtabilmek için duvar resmini(fresk) seçmişlerdir. Halk sanatının bu yönde gelişmesine katkıda bulduklarını ifade eden Meksikalı sanatçı Siqueiros o dönemde sanatçıların yaptıkları çabaları şöyle açıklamıştır:

Yalnızca devlet, ilerici yapısı olan bir devlet, yaratıcı çabamıza maddi bir taban sağlayabilir. Bundan dolayı halk sanatının duvarcı ve gra-vürücü bir yönde gelişmesini ve aynı zamanda ideolojik ve doktrinci öz

taşmasını Meksika hükümetlerine biz kabul ettirdik, onlar bize değil. Eğer 1921'den sonra bir fresk hareketi doğduysa, bunun nedenleri 1911 yılından beri bu amaçla Güzel Sanatlar Okulu'nda grevlere girişmemizde, sonra da iç savaşın en şiddetli dönemlerinde ihtilal ordusunda asker olarak görev almamız ve daha sonra Plastik Sanatlar Emekçileri Sendikaları yolu ile etkin bir hareket yaratabilmemizde bulunmaktadır. Bunun sonucu olarak ihtilalci General Alvora Obregon'un hükümet programına halk ve duvar sanatı konularını almasını sağlamış olduk (Saraçgil, 1977, s.21).

Devrimci hareket, toplumu etkilediği, eyleme geçmesine neden olduğu bir karar aşamasında ortaya çıkmıştır (Fischer, 1995). Meksika'da bu hareketi destekleyen, sosyalist yönetim propaganda sanatını desteklemiştir (Lynton, 1982).

Frida Kahlo, tarihi olayların yaşandığı o dönemde, Komünist partisine üye olmuştur. Komünist partisinin bir toplantısında hayatının ikinci acısı olarak tanımladığı Meksikalı sanatçı Diego Rivera ile tanışmıştır. Diego Rivera, dış görünüş olarak çok çekici olmamasına rağmen sanatı ve esprileri ile kadınların ilgisini çeken bir kişiliğe sahiptir. Frida Kahlo, Diego'nun eserlerini çok beğenmiştir. Sanatçı geçirdiği trafik kazasından sonra yaptığı oto portrelerini Diego'ya göstermek için onu ziyaret etmiş ve bu ziyaretler sırasında, aralarında yakınlık doğmuştur. Frida ve Diego evliliğe karar verdikleri zaman Fridanın yaşı yirmi iki, Diego'nun ise kırk dördtü. Frida'nın annesi, Diego ile evliliğine onay vermemiş, ancak babası kızının tedavisi için finansal desteğin iyi olabileceğini düşünerek bu evliliği onaylamıştır. Frida Kahlo ve Diego Rivera'nın sanat anlayışı ile resimleri de birbirinden farklıydı. Frida iç dünyasını resimlerine aktarırken, Diego toplumsal gerçekçi resimler yapmıştır. Diego Rivera sanatı için şunları söylemiştir; "Halkıma adanmış resim çalışmalarına adıyorum kendimi Meksika iş gücünün bir küçük elemanı olduğuma göre ve bu iş gücünü oluşturan tüm elemanlara benzer olduğuma göre, kendimin en derinine gitmem, kökenlerimin gerçekliğini yakalamam ve bunu en dürüst ve doğru bir biçimde yansıtmam gerek..." (Oral, 1984, s.34). Frida ve Diego'nun evliliğinin deki sorunlar ilişkilerinde büyük bir yara açmıştır. Frida, Diego'nun aldatmalarını göz ardı etmesine rağmen kız kardeşi ile olan ilişkisini öğrendikten sonra evliliğini son vermiştir. Bu dönemde, sanatçı yaşadığı bütün kötü anıları resimlerine yansıtmış ve tuvalinle bir anlamda dertleşmiştir.

Bu dönemde yaptığı "Anı" adlı resminde çektiği acıyı kalbini yerde resimleyerek ifade etmiştir (Şekil 3). Frida'nın kalbi kanamaktadır. Kalbin kanı denize karışmıştır. Resimde beyaz elbisesiyle bütün kötülüklerden arınmak istediğini ifade etmiştir. Diego ile yaşadığı dönemde giydiği uzun Meksika tarzı kıyafetten vazgeçmiştir. İki parçaya ayrılmış yaşantısını, önde resmini yaptığı Meksika tarzı süslü elbisesi ve arkadaki sade elbisesiyle anlatmıştır. Kendisini elsiz ve kalpsiz resimleyen Frida yaşadığı olaylar sonucunda ruhunun ve bedeninin zarar gördüğünü bu şekilde yansıtmıştır. Frida Kahlo, yaşamında onu etkileyen anları, resimlerinde dış dünyadaki nesnel gerçekliği iç dünyasında yaşadığı derin duyguları yansıtmak için kullanmıştır. "Sonuçta Ruh çözümsel yaklaşımın kendisi-

ni, Fromm'un yaptığı gibi simgesel dili, "Dış dünyayı iç dünyanın bir simgesi, ruhlarımız ve zihinlerimiz için bir simge" biçiminde tanımlayarak oldukça sınırlandırmış olmaktadır diyebiliriz" (Genç, Sipahioğlu, 1990, s.143).

Şekil 3. Frida Kahlo, Anı, 1937, metal üzerine yağlıboya.

Frida Kahlo, resimlerinde yaşamını resmetmiş ve içinde bulunduğu durumdan uzaklaşmak istemiştir. Resim onun için dertlerini paylaştığı en yakın arkadaşı olmuştur. Diego'dan ayrı yaşadığı dönemlerde daha çok acı çeken sanatçı "Kırpık Saçlı Otoportre" adlı resminde bunu açıkça ifade etmiştir (Şekil 4).

Şekil 4. Frida Kahlo, Kırpık Saçlı Otoportre, 1940, tuval üzerine yağlıboya, 40x27.9cm.

Sanatçı bu resimde kendini erkek kıyafeti içinde, feminist bir görüntüyle, saçları kısa kesilmiş olarak resmetmiştir. Kahlo, bir oda ya da boş bir mekânda oturmuş güçlü bir ifadeyle izleyiciye bakmaktadır. Resimde sağ elinde bir makas tutmaktadır. Kendisinin kestiği saçları odanın her yerine dağıtmıştır. Böylece yaşadığı tüm sorunlardan kurtulmuş gibidir. Tuvalin merkezinde bir sandalyede oturan Kahlo, kadınsı duygularını bir kenara bırakmıştır. Resimde, güçlü ve kendinden emin bir şekilde poz vermiştir. Sanatçı burada Diego'nun aldattığı eşinden, ayrı bir kimliğe bürünmüştür. Kahlo burada kadın kimliğini bir kenara bırakarak aslında yaşadığı acı dolu yaşantısına da son vermiştir. Resim onun kimliğini değiştirmesine yardımcı olan ve güzel bir hayatı sunan en yakın arkadaşı olmuştur.

Frida Kahlo, çektiği tüm acılara rağmen Diego ile tekrar evlenmiştir. Bu dönemde kendini tamamen çalışmaya veren Frida, 1939'da Paris'te açtığı sergi büyük beğeni kazanmıştır. Resimlerinde kendi iç dünyasını olduğu gibi yansıtan Frida naif bir tarzla yaptığı resimlerinin sürrealist olarak tanımlanmasına karşı çıkmıştır.

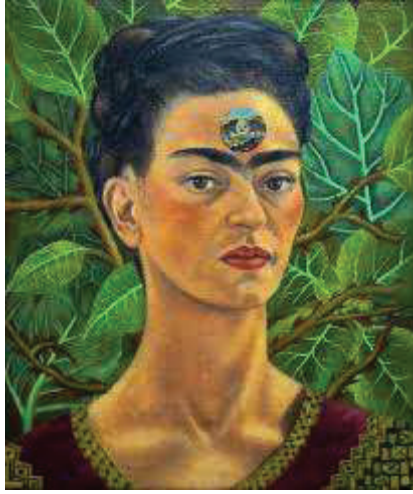

Şekil 5. Frida Kahlo, Rüya, 1940, tuval üzerine yağlıboya.

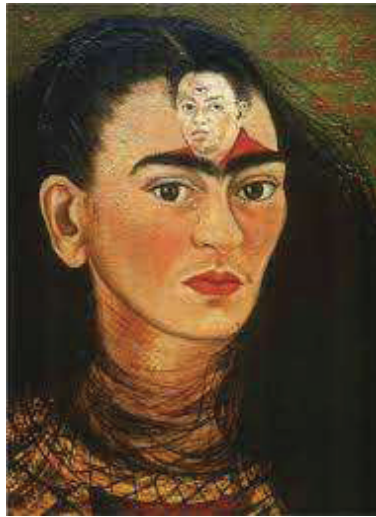
Frida Kahlo, "Rüya" adlı tablosunda, yaşamının çoğunu geçirdiği hasta yatağını bulutların üzerinde resmetmiştir (Şekil 5). Yatağının üstünde elinde bir demet çiçek tutan ölüm imgesini resimlemiştir. Bu anlatı olasılıkla yakın zamanda ölen sevgilisi Leon Troçki'nin anısına atfen yapılmıştır. Kahlo yaşamak için verdiği mücadeleyi üzerinde filizlenmiş bir dalla simgelemiştir. Kendisini hiçbir akıma dâhil etmeyen sanatçı, acılarını düş ile gerçek arasında oluşturduğu bir anda toplamıştır. Böylece, yaşanan acı dolu anlarla bu şekilde yüzleşmiştir. Kendi dünyasını resimlerinde çoğu kez dile getirmiştir. Sanatçı hayatı boyunca çektiği acıların bir armağanı olarak yaptığı resimleri görmüştür. Coleridge: "Sanatçı, nesnenin içinde olanı, eylemini biçim ve şekil aracılığıyla gerçekleştiren ve bize sembollerle (simgelerle) seslenen şeyi yansılamak, yani doğanın ruhunu yansılamak zordur" (Cassou, 1987, s.31). Frida Kahlo, 1929-1940 yılları arasında çektiği sıkıntıları

yansıtan birçok resim yapmıştır. 1939 tarihinde gerçeküstü akımına dâhil olan sanatçıların daveti üzerine, Fransa'ya gitmiş ve orada bir sergi açmıştır. Sergi büyük bir ilgiyle karşılanmıştır. Picasso sergi için Diego'ya "ne sen ne ben ne de başkası Frida gibi yüzler çizmeyi bilmiyoruz" diyerek sanatçının yaptığı resimleri övgüyle bahsetmiştir (Demir, 1995, s.44).

Frida Kahlo, resimlerini yaparken, çok titiz davranmış, duyguyla yoğrulan bu çizimleri bedeniyle birleşmiştir. Böylece kendi tenine resim yapıyormuş gibi iki yüzeyin duyarlılığını bir noktada toplamıştır.

Şekil 6. Frida Kahlo, Ölümü Düşünmek, 1943, tuval üzerine yağlıboya, 44, 5x37 cm.

Şekil 7. Frida Kahlo, Diego ve ben, 1949, tuval üzerine yağlıboya.

Frida Kahlo, çizdiği tüm portrelerinde düşüncelerini, hislerini, duygularını yansıtmıştır. “Genelde, bir ressam motifini hisseder ve kendisini bu motif üzerinden ifade eder, somuttan soyuta, yani duygudan üsluba gider” (Venturi, 2018, s.193). Bu tablolarından biri olan “Ölüm Hakkında Düşünüş” ’adlı oto portresinde alnına çizdiği kurukafa hayatı boyunca onu yakından izleyen ölümün simgesidir (Şekil 6). Frida, tablodaki duruşu ile şık topuzu, sağlıklı yüzü ve güçlü bakışı ile tüm acılarına rağmen ölüme yenilmediğini göstermiştir. Resmin arkasında bulunan ağaç dalları ve yapraklar yaşamı simgelemektedir. “Diego and I” adlı bir başka resminde eşi Diego Rivera’nın portresini alnına çizmiş ve ona olan sevgisini dile getirmiştir (Şekil 7). Diego’nun kendisini ifade eden tek kişi olduğunu ve ona olan bağlılığının hayatının sonuna kadar devam edeceğini anlatmıştır. John Berger, bu resim hakkında şunları söylemiştir;

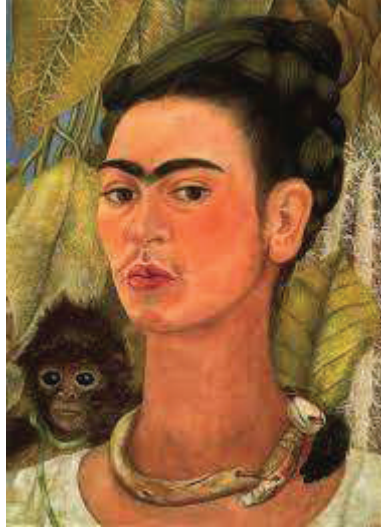
Frida Kendi portresini yapıp, kendi alnının derisine Diego’nun minyatür bir portresini işleyip, onun alnının ortasına da bir göz oturttuğunda kuşkusuz-başka şeylerin yanı sıra-bu hayalini itiraf ediyordu. Kirpik kadar ince kıllı küçük fırçaları ve hassas dokunuşlarıyla yarattığı her imge, tam anlamıyla ressam Frida Kahlo kıvamını bulunca, onun teninin duyarlılığına erişiyordu. İhtirasın bilemediği ve ıstırabın ağırlaştırdığı bir duyarlılık. Kahlo, resimde kullandığı imge, içinde taşıdığı bütün bağlama yayılmıştır (Berger, 1993, s. 29).

Frida Kahlo, kendi dünyasını anlattığı resimlerinde düşüncelerini, kendi ifade biçimi ve çizim tekniği ile yansıtmıştır. Sanatçı resimlerini metal ya da yüzeyi pürüzsüz sunta üzerine yapmıştır. Fırça vuruşları ve figür ya da nesne çizimlerinde kullandığı kontur çizimleri oldukça profesyoneldir. Renk onun için karanlık dünyasını aydınlatan bir araç olmuştur. Sanatçı zaman konusunda şunları söylemiştir, “Sanatın zamana ihtiyacı vardır: Kimse bunun tersini söyleyemez. Düşünmek, çalışmak, derinleştirmek için zaman gerekir. Dolayısıyla ben -kazanın bir armağan olarak-vazgeçilmez olmasa da en azından çok değerli olan tüm bu etkene sahiptim: Keyfime göre, ritmime göre çalışabiliyordum” (Şahindokuyucu, 2004, s.68). Resimlerinde yaşamını ve düşüncelerini resimleyen sanatçı konu sıkıntısı çekmemiştir.

Şekil 8. Frida Kahlo, 'Maymunlu Otoportre', 1938, tuval üzerine yağlıboya, 40,6 x 30,5 cm.

Frida Kahlo, sağlık problemleri nedeniyle hayatının büyük çoğunluğunu evinde hasta yatağında geçirmiştir. Kahlo evinde birçok hayvan beslemiştir. 1938 yılında yaptığı "Maymunlu Otoportre"de maymunu arkadan ona sarılmış bir şekilde resmetmiştir (Şekil 8). Bu resimde Kahlo maymunu arkadaşı olarak kabul ettiğini vurgulamıştır. Resimdeki içsel anlam, Kahlo'nun, yalnızlığını bu şekilde gidermeye çalışmış olmasında aranabilir. Maymunun ona bir arkadaş gibi sarılması aynı zamanda Kahlo'ya duyduğu sadakati göstermektedir. Resimdeki maymun Diego'nun Frida'ya hediye ettiği maymun Fulang-Chand'dır. Bu dönemde Diego'dan ayrı olan Frida çoğunlukla otoportreler yapmıştır. Resimde, Diego'nun onu kız kardeşi ile aldatması sonucunda evliliğine son veren kırık kalpli bir kadın kimliğiyle görülmektedir. Bu resimde kadın kimliğinden vazgeçen Kahlo, bunu dudaklarının üzerindeki bıyık ile göstermiştir. Resimde, Kahlo Meksika kültürünü yansıtan topuzu ve geleneksel takısı ile görülmektedir. Eserin arka fonunda kendini her zaman ait hissettiği Mavi Ev'in bahçesinde resmetmiştir (Altaş, 2014) (Şekil 9).

Şekil 9: Frida Kahlo, Kendi Portresi ile Maymun, 1938, tuval üzerine yağlıboya, 40.6x30.5 cm.

Frida Kahlo’nun resimlerindeki ayrıntıyı John Berger şöyle açıklamıştır:

Saçlarının resmini nasıl yaptığına, evcil maymunlarının kollarını ya da alnından şakaklarına kadar kendi saçlarının diplerini nasıl boyadığına bakın. Fırçanın her dokunuşuyla sanki tendeki gözeneklerden bir saç teli çıkıyor gibidir. Hareketle malzeme birdir. Başka resimlerde meme ucundaki süt damlası ya da bir yaradan sızan kan damlaları ya da gözlerinden fışkıran yaşlar aynı bedensel kimliğe sahiptir-yani yağlıboya damlası vücudun salgıladığı sıvıyı tasvir etmez, onun eşidir sanki. Kırık Sütun adlı resminde bedeni çivilerle delinmiş olup izleyici çivileri dışlarının arasında tuttuğu ve çekiçle çivilemek için birer birer ağzından çıkarttığı izlenimine kapılır. Onun resmini emsalsiz kılan işte bu aşırı hassas dokunma duygusudur (Berger, 2018, s.339).

Frida Kahlo, çok istemesine rağmen çocuk sahibi olamamıştır. Fiziki rahatsızlıkları nedeniyle bir çocuğunu aldırarak zorunda kalmış ve iki tanesini de kaybetmiştir. Hayatının her aşamasını resme aktaran sanatçı, 4 Temmuz 1932 yılında Detroit’te bulunduğu dönemde çocuğunu kaybetmiş ve Henry Ford hastanesinde yaşadığı fiziksel ve ruhsal travmayı “Uçan Yatak” adlı resminde anlatmıştır (Şekil 10).

Şekil 10. Frida Kahlo, Uçan Yatak, 1932, tuval üzerine yağlıboya.

Resimde kullandığı mavi fon, sürreal akıma atıfta bulunmanın yanı sıra, bilinçdışı temsil eden bir renktir. Frida, bu resimde hastane yatağında beyaz çarşaf üzerinde kanlar içinde yatmaktadır. Sol elinde tuttuğu üç bölüme ayrılmış kurdelenin alt zeminde birleştiği organlar, onun en çok istediği şeyin olması için gerekli olan sağlam yapay halleridir. Yerde duran organlar bir beden iskeleti, orkide ve bir makine parçası, havada duranlar ise bir erkek fetus, salyangoz ve basen kemikleridir. Şehirden uzakta yalnız, çorak bir arazide bulunduğu hasta yatağında çaresizliğini ve umutsuzluğunu dile getirmiştir. Resimde, Kahlo'nun zihnini kurcalayan ve fixasyonlar geliştirmesine neden olan bilinçdışı/ön bilinçli motiflerin abartılı bir şekilde ön plana alınması

Kahlo, hayatını tuvali ile paylaşmış bir sanatçı olarak resimlerinde üzüntülerini, umutlarını ve umutsuzluklarını resmetmiştir. Hayatı boyunca sahip olamayacağı bebeği ile bedensel ve psikolojik rahatsızlıklarını resimlerken iç dünyasındaki yalnızlığı bu şekilde gidermeye çalışmıştır. Resim yapmak onun için nefes alma bir aracı gibidir. Ben kendi gerçeğimi resmediyorum, diyordu. “Bildğim tek şey, ihtiyacım olduğu için resim yaptığım an aklımdan ne geçerse, başka hiçbir şey düşünmeden onu resme döktüğüm” (Uyar, 2016, s.83).

Frida Kahlo, 1946 yılında New York'ta geçirdiği bir ameliyat sonrası Meksika'ya döndüğünde yeniden ağrıları başlamıştır. Büyük bir umut beslediği ameliyat başarısız olunca çok üzülmüş, ağır bir ruhsal çöküntü yaşamıştır. Kahlo bu hayal kırıklığını “Yaralı Ceylan” adlı eserinde dile getirmiştir (Şekil 11).

Şekil 11. Frida Kahlo, Yaralı geyik, 1946, tuval üzerine yağlıboya.

Frida Kahlo bu resminde evcil geyiği olan Granizo 'yu model olarak seçmiştir. Resimde kendisi ile geyiği özleştirerek ikisini aynı bedende buluşturmuştur. Sağlığı konusunda ümidini kaybeden Frida geyiğin bedenine saplanan okların omuriliğe ne kadar zarar verdiğini ima etmiştir. Sanatçı yaşadığı umutsuzluğu yerde kırık olarak resimlediği yeşil dalla ifade etmiştir. Resmin sol alt köşesinde “carmen” kelimesi, kader anlamına gelmektedir. Kaderine razı olması gerektiğini bu kelime ile onaylamış gibidir. Resimde mekân olarak seçilen orman kurumuş gibi bir izlenim yaratmıştır. Aslında bu his Frida'nın yıllarca beslediği umutlarının sonunun belirtisidir. Artık teslimiyeti kabul eden güçlü Frida gerçeklerle yüzleşmektedir. Karacanın boynuzları oldukça uzun ve güçlüdür. Yıllarca hayal ettiği sağlam omurluk ve leğen kemiğini boynuzlarla eşleşip resimde varlık kazanmıştır. Resimde karacanın oklarla vurulması ölümünün yaklaştığının göstergesi gibidir.

Frida Kahlo sanatını kişisel doğruları içinde kendini ve yaşantısını anlattığı konular ile ifade etmiştir. Mutlu olmak için resim yapmıştır. Resim yapmak onun için ulaşamadığı birçok şeyi ve sadakati yakalayabildiği tek gerçek olmuştur. Hayat ona mutluluk yerine acı ve hüznü vermiştir. Frida Kahlo “50’li yıllara kadar güzel ve hüznü tablolara yaptı. Bu arada Diego’nun bitmek bilmez çapkınlıkları devam ediyordu. Frida her defasında sanki her şeyi yeni yaşıyormuş gibi acı çekiyordu. O günlerde güncesine hâkim olan duygu umutsuzluktu. Kendisiyle yaşamla barışık olan, her şeyde sevinecek bir yan bulabilen Frida artık sevmeye bile istek duymuyordu. 40 yaşını dolduran Frida için ağrılar, endişe, tuhaf bir biçimde “kendini canlı hissetmesine neden oluyordu. Ölümle burun buruna geldikten sonra hiçbir şey duyumsamamak, ölmek gibi bir şeydi. “Artık her şeyi resimle anlayıp resimle içini dolduruyordu, yaşam bundan ibaretti” (Demir, 1995, s.45).

1951 yılında yedinci kez omurgasından ameliyat olan Frida, tekerlekli sandalyeye mahkûm olmuştur. 13 Nisan 1953’te Frida için retrospektif sergisi düzenlenmiştir. Sanatçı, fiziksel açıdan çok kötü hissetmesine rağmen ambulansla sergiye gelmiş ve sergi öncesinde galerinin bir köşesinde hazırlanan yatağına yatırılmıştır. Hayatı boyunca sadece resim yapmak istediğini söyleyen sanatçı, resimlerinde acıyı ve kederi unutmuştur. Frida Kahlo için en kötü haber doktoru tarafından bacağının kesilmesi gerektiği söylenmesi olmuştur. Ameliyattan sonra parçalanmış bedeni ile hayata karşı bütün mücadele gücü-

nü kaybetmiştir. Ölmeden önce son sözleri, “Çıkış yolunun güzel olacağını ve asla geri dönmeyeceğimi umarım” (Demir, 1995, s.46) olan sanatçı 13 Temmuz 1954’te hayata gözlerini yummuştur. Son resmi olan “Yaşasın Yaşam” adlı eserinde hayatın güzelliklerini tuvaline yansıtmıştır (Şekil 12).

Şekil 12. Frida Kahlo, Yaşasın Hayat, 1954, tuval üzerine yağlıboya.

Frida Kahlo, hayatı boyunca verdiği mücadelede, ona yaşama gücü veren şeyin resim yapmak olduğunu her zaman dile getirmiştir. Yaşamını tüm gerçekliği ile tuvale yansıtan sanatçı bu cesareti ile birçok sanatçıya örnek olmuştur. Tablolarında sadece acı ve kederi işlemeyen sanatçı aynı zamanda feminist yaklaşımlarını, Meksika kültürünü ve yaşama biçimini resimlerinde işlemiştir. Fiziki ağrıları yansira duygusal çöküntüleri ile mücadele eden sanatçı oto portrelerinde ve diğer resimlerinde bu ruh halini yansıtmış gerçeği ve yaşadıklarını izleyici ile paylaşmıştır.

3. Sanatın İyileştirici Gücü

Sanat insan yaşamını düzenleyen bir olgudur. Bireyin iç dünyasının dışa vurumun da önemli bir araçtır. Sanat bir dışavurum aracı olarak, kişinin içsel yaşantısında yaşadığı duygu oluşumunu dışa aktarması bir anlamda boşalma ve arınma durumudur. Birey sözel olarak aktaramadığı duygularını çizgi ve şekillerle dışa yansıtabilir. İkel dönemlerden itibaren insan duygu ve düşüncelerini çeşitli nedenlerle görsel sanatlar aracılığıyla yansıtarak maddesel bir görüntüye dönüştürmüştür. İletişim aracı olarak kullanılan sanatın kullanımının yanı sıra ruhsal hastalıklarda terapi olarak da kullanılmıştır. Sanat tarihinde bu amaçla kullanılması çok eski dönemlere kadar uzanır. “Sanat tarihte ilk kez iletişim, tedavi ve rahatlama amaçlı olarak Bergama’da Zeus Tapınağının bulunduğu Eskülap olarak da adlandırılan tarihi yerleşkede yer alan antik tiyatrodaki keşfedilmiş ve Romalıların bugüne bu amaçlarla da kullanıla gelmiştir” (Bostancıoğlu, Kahraman, 2017, s.152). Sanat eserini yaratma sürecinde acıya ihtiyaç duyulmuştur. Açının sanatı beslemesi ile var olan sanat eserinin karşı, sanatında acıyı yok ettiği görülmüştür (Kaptan, 2014).

Sanat insanın birçok gereksinimini karşılayan bir araç olarak tanımlanabilir. İnsanın içinde bulunduğu psikolojik sorunlarını eylemsel olarak uygulama aşamasında bireyin farklı düşünmesine yardımcı olarak dış dünyaya farklı şekilde bakmasına neden olmaktadır. Böylece bireyin içinde bulunduğu psikolojiden uzaklaşarak değişim göstermesini sağlamaktadır. Sanat terapisi olarak bilinen bu yöntem bireylerin zihinsel ve duygusal varlıklarını iyileştirmek amaçlı kullanılmaktadır.

Buna göre sanat terapisi sanatsal olarak kendini ifade etmeyi içeren bu yaratıcı sürecin insanların çatışma ve sorunlarını çözmeye, kişiler arası becerilerini geliştirmeye, stresi azaltmaya, davranışlarını yönetmeye, benlik saygılarını ve öz bilinçlerini arttırmaya iç görü elde etmeye yardımcı olduğu inancını temel alır. Diğer bir deyişle sanat terapisi, sanat yapmanın hastalık, travma veya yaşam zorlukları yaşayan ya da sadece kişisel gelişim talep eden kişilere profesyonel kişiler tarafından geliştirici ve tedavi edici olarak kullanımındır (Bostancıoğlu, Kahraman, 2017, s.152)

Sanatın terapi olarak kullanımı sayesinde kişisel psikolojik sorunları mevcut olan insanlara daha kolay ulaşılabilmiştir. Bu alanda çalışma yapan bilim adamları sanatın iyileştirici gücü üzerinde birçok veriye ulaşabilmişlerdir. Bu çalışmalarda, yaşamı bedensel ve duygusal açıdan mücadele ile geçen sanatçı Frida Kahlo'nun güçlü kişiliği hastalara örnek olarak gösterilmiştir. “Onun fiziksel ve duygusal acılarını resimlerle ifadesi sağlık topluluklarında dikkati çekmiştir. New York'lu bir psikolog terapi seanslarında, kadınların ihanet, tecavüz ve kısırlık gibi fiziksel ve duygusal travmaları hakkında konuşabilmelerine yardımcı olabilmek için Frida'nın eserlerini kullanmaktadır” (Uyar, 2016, s.83). Hayatındaki açılarla resimlerinde yüzleşen Kahlo duygusal arınmaya ulaşan ender sanatçılardan biridir. Sanatçı sıkıntı ve fiziksel açılardan uzaklaşmak için resim yapmaya başlamıştır.

Susan Sontag, Sanatçı: Örnek Bir Çilekeş adlı kitabında, acı çeken kişiler hakkında şunları söylemiştir; “Doğaları gereği had safhada, sürekli acı çekebilen kişilerin bir avantajı vardır. Acının şiddetini tersyüz edip onu kendi yaratımız, kendi seçimimiz yapabiliyoruz, ancak böyle olur; ona boyun eğeriz. İntihar için haklı bir neden” (Sontag, 1991, s.79). Sanatçı acıdan uzaklaşmak için duygularını başka yöne çevirerek acıyı hissetmemeyi yeğlemiştir. Acı sanatçı için yaratımın ortaya çıkması için bir neden olmuştur.

Rollo May ise, yaratıcılığın ölüme karşı bir mücadele olduğunu belirtmiş ve yaratıcılığı şöyle açıklamıştır.

Yaratıcılık ölümsüzlük için duyulan bir özlemdir. Biz insanlar ölmemiz gerektiğini biliyoruz. Ne gariptir ki, ölümden söz edebiliyoruz. Biliyoruz ki, her birimiz ölümlü yüzleşecek cesareti geliştirmeli. Bununla birlikte ona başkaldırmalı ve onunla mücadele etmeliyiz. Yaratıcılık bu mücadeleden gelir-yaratıcı edim başkaldırından doğar. Yaratıcılık sadece gençlik ve çocukluğumuzun masum kendiliğindenliği değildir; yetişkin bir insanın tutkusuyla birleştirilmelidir-kişinin ölümünden öte yaşama tutkusu. İnsanlık en çok uyan sembol, Michelangelo'nun yaptığı, taş kapılarında kıvranan, çırpınan esirlerin bitmemiş heykelleridir (May, 1987, s.27).

Sanatçı yaratma süreci boyunca ve yaratım sonunda depresif ruhu iyileştirerek amacına ulaşmıştır. Böylece hayatta kalmanın yolunu sanatın iyileştirici gücünü kullanarak

gerçekleştirmiştir. Yaratım sonucunda dünyadan uzaklaşan sanatçı başka boyutta eseriyle boy göstermeyi öğrenmiştir.

4. Sonuç

Resim, sanatçının duygu ve düşüncelerini eserine estetik bağlamda yansıtabilmesi sonucu oluşan bir görsel serüvendir. Bu serüven kişinin söze dökemediği, başka kişilerle ve kendine bile itiraf edemediği bilinçaltında yer alan unsurları tuvaline yansıtması ile sonuçlanır. Sanatçı tarafından ortaya çıkan eser izleyici ile buluştuğunda içinde barındırdığı izlenimler anlam kazanır. Frida Kahlo'nun eserlerinde görülen fiziksel ve ruhsal acı gerçekte onun kişiliğini de yansıtmaktadır. Kahlo'nun güçlü ve mücadeleci ruhu eserlerinde açıkça görülmektedir. Kahlo'nun yara almış duyguları resimlerinde kendine bir çıkış yolu bularak acıya direnişin en güçlü yolunu bulmuşlardır. Sanatçı resimlerinde kendini yeniden var ederek acılarından kurtulmaya çalışmıştır. Onun acıları resimlerinde yeniden hayat bularak sanatla dile gelmiştir. Böylece yaşama karşı olan en derin duyguları sanatla dışa vurulmuştur. Kahlo sürrealist akımına dâhil edilmek istense de o eserlerinde düşsel olanı gerçeklikle ve Meksika kültürünün yerel çizgileri ile Avrupa sanatının etkilerini bir araya getirerek aslında gerçek yaşamı resimlerinde toplamıştır.

Frida Kahlo'nun acı ile tanışması 6 yaşında çocuk felci geçirmesi ile başlamıştır. Daha sonra henüz 18 yaşında bir otobüs kazası sonucunda sakat kalmıştır. Resim yaparak hayata tutunan Frida, bu sayede Diego ile tanışmıştır. Sonraki yaşamında hayatının ikinci kazası dediği Diego ile evlenip boşanmış, sonra tekrar evlenmişlerdir. Evliliği süresince çok istediği halde çocuk sahibi olamamıştır. Eşi Diego tarafından birçok kez aldatılmıştır. Feminizm savunucusu olmuş, Troçki ile aşk yaşamıştır. Hayatının son döneminde bacağı kesilmiştir. Acı ve yalnızlıktan doğan intihar girişimi, 47 yıllık bir yaşamın mücadeleden vazgeçmesinin bir kanıtı olmuştur.

Frida Kahlo'nun metinde yer alan eserlerinin incelenmesi sonucunda, sanatçının oto portrelerinde hayata olan bakışı, duyguları, yaşantısı, duru, sabit fakat hüzünlü bakışlarıyla ortaya çıktığı görülmüştür. “Kırık omurga, Anı, Kırık Saçlı Otoportre, Uçan Yatak, Yaralı Geyik ve Yaşasın Hayatta” bulunduğu dönemlerde karşısına çıkan kötü anları farklı bir dille tuvaline yansıtmıştır. Böylece sanat aracılığıyla fiziksel ve ruhsal acılarını dindirmeye çalışmıştır. Kahlo'nun resimleri içerik ve biçim açısından yaşadığı acıları ortaya koymuştur. Sanatçının çocuk yaştan itibaren bedeninin de görülen hasarlar, onun ruhsal anlamda yaralanmasına neden olduğu ve bu etkilerin dışa vurumun da sanatın iyileştirici gücünün etkisinin oldukça fazla olduğu görülmüştür.

Kahlo'nun yaşamında dramatik etkisi oldukça fazla olan eşi Diego Rivera sanatçının eserlerinde konu olmuş ve bu anlatılarda yaşadığı hayal kırıklıkları tuvali aracılığıyla izleyiciyle paylaşılmıştır. Sanatçı yaşam mücadelesi içinde yaşanan acıların yoğunluğu karşısında asla pes etmemiş, acılarıyla mücadelesinde mutlaka bir çıkış yolu bulmuştur. Bu yol onun hayata farklı bakış açısının dışında, üst anlatılarla, yani resmin biçimsel ve duygusal verilerini kullanarak yansıtmasını da önemli bir ayrıcalık olduğunu kanıtlanmasını sağlamıştır. Frida, hayatını resimle anlatırken sorguladığı yaşamına uzaktan bakmış, kendi yaşamından uzaklaşmış ve bir anlamda psikolojik anlamda rahatlamıştır. Sanatçı

birçok kez resim olmasaydı bu kadar çok yaşayamazdım diyerek sanatın onun yaşamındaki önemini vurgulamıştır.

Kaynakça

Altas, A. (2014). Frida Kahlo'nun “*Self-Portrait with a Monkey*” eseri. Web: <https://resimbiterken.wordpress.com/2014/04/13/frida-kahlonun-self-portrait-with-a-monkey-eseri/> 03 Nisan 2021'de alınmıştır.

Berger, J. (1993). *Görme biçimleri*. (Çev. Y. Salman). İstanbul: Metis Yayınları.

Berger, J. (2018). *Portreler*. (Çev. B. Eyüboğlu). İstanbul: Metis Yayınları.

Bostancıoğlu, B. ve Kahraman, M. E. (2017). Sanat terapisi yönteminin ve tekniklerinin sağlık iyileştirme gücü üzerindeki etkisi. *Beykoz Akademi Dergisi*, 5(2), 152. Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/beykozad/issue/52133/681521> adresinden 12 Nisan 2021'de alınmıştır.

Cassou, J. (1987). *Sembolizm sanat ansiklopedisi*. (Çev. Ö. İnce ve İ. Usmanbaş). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Demir, H. (1995). Biz Frida'yı çok sevdik. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 0(3) 45-46 Web: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/7135> adresinden 27 Mart 2021'de alınmıştır.

Farthing, S. (2017). *Sanatın tüm öyküsü*. (Çev. G. Aldoğan ve F. C. Çulcu). İstanbul: Hayal Perest.

Fischer, E. (1995). *Sanatın gerekliliği*. (Çev. C. Çapan). İstanbul: Payel Yayınevi.

Genç, A. ve Sipahioğlu, A. (1990). *Görsel algılama sanatta yaratıcı süreç*. İzmir: Sergi Yayınları.

Hollingsworth, M. (2009). *Dünya sanat tarihi* (Çev. R. Küçükerdoğan ve B. Ergüder). İstanbul: İnkılap Kitabevi,

Kaplan, N. ve Kaplan, A. B. (2017). Olgusal ve düşsel gerçekliğin kozmogonik portreleri: Frida Kahlo'nun imgeleminde biyolojik ve ruhsal acının anatomisi. *Journal of Current Researches on Social Sciences* 7(4), 349-364. Web: <https://docplayer.biz.tr/132042182-Journal-of-current-researches-on-social-sciences-jocress-issn.html> adresinden 26 Nisan 2021'de alınmıştır.

Kaptan, C. (2014). *Acı ve sanat*. Web: <http://www.sanatteorisi.com/sanatteorisi.asp?sayfa=Makaleler&icerik=Goster&id=3969> adresinden 26 Temmuz 2021'de alınmıştır.

Lynton, N. (1982). *Modern sanatın öyküsü*. (Çev. C. Çapan ve S. Özış). İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.

May, R. (1987). *Yaratma cesareti* (Çev. A. Oysal). İstanbul: Metis Yayınevi.

Oral, Z. (1984). Diego Rivera ya da gücünü halktan alan duvar resimleri. *Milliyet Sanat Dergisi*, 87, 34.

Saraçgil, A. (1977). Dev boyutlu özgün resimleri kitlelere yönelen Siqueiros, Meksika halk sanatından etkilendi. *Milliyet Sanat Dergisi*, 229, 21.

Sontag, S. (1991). *Sanatçı örnek bir çilekeş*. İstanbul: Metis seçkileri

Şahindokuyucu, M. (2004). *Kadın benliğinde oluşan duygusal değişimlerin resimsel ifadesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Uyar, S. (2016). *Kadın ressamların eserlerinde acı kavramının analitik bir çözümlemesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul: Altınbaş Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Venturi, L. (2018). *Resme nasıl bakılır? Giotto'dan Chagall'a resim ve ressamlar*. (Çev. E. Ermert). İstanbul: Hayalperest Yayınları.

Whitham, G. ve Pooke, G. (2018). *Sanatı anlamak*. (Çev. T. Göbekçin). İstanbul: Hayal Perest Yayınevi.

Yardelen, D. (2014). *Acının sanatsal radyolojisi: Frida Kahlo*. Web: <https://www.altinsehiradana.com/Makale/acinin-sanatsal-radyolojisi-frida-kahlo/698/> adresinden 24 Mart 2021 alınmıştır.

Görsel Kaynakça

Şekil 1: <https://resimbiterken.wordpress.com/2014/04/25/frida-kahlonun-the-broken-column-eseri/> 27 Temmuz 2021 tarihinden alınmıştır.

Şekil 2: <https://www.pivada.com/frida-kahlo-kadife-elbiseli-otoportre-1926> 27 Temmuz 2021 tarihinde alınmıştır.

Şekil 3: <https://www.pivada.com/frida-kahlo-ani-193> 03 Ağustos 2021 tarihinde alınmıştır.

Şekil 4: <https://www.pivada.com/frida-kahlo-kesik-sacli-otoportre-1940> 27 Temmuz 2021 tarihinde alınmıştır.

Şekil 5: <https://www.wikiart.org/en/frida-kahlo/the-dream-the-bed-1940> 27 Temmuz 2021 tarihinde alınmıştır.

Şekil 6: <http://www.kahlo.org/thinking-about-death/> 28 Temmuz 2021 tarihinde alınmıştır.

Şekil 7: [https://www.fridakahlo.org/diego-and-i.jsp#prettyPhoto\[image1\]/0/](https://www.fridakahlo.org/diego-and-i.jsp#prettyPhoto[image1]/0/) 28 Temmuz 2021 tarihinde alınmıştır.

Şekil 8: <https://www.pivada.com/frida-kahlo-maymunlu-otoportre-1940> 28 Temmuz 2021 tarihinde alınmıştır.

Şekil 9: <https://resimbiterken.tumblr.com/post/82574165704/frida-kahlonun-self-portrait-with-a-monkey> 01 Ağustos 2021 tarihinde alınmıştır.

Şekil 10: <https://www.wikiart.org/en/frida-kahlo/henry-ford-hospital-the-flying-bed-1932> 1 Ağustos 2021 tarihinde alınmıştır.

Şekil 11: <http://www.leblebitozu.com/frida-kahlonun-15-eseriyle-hayatindan-kesitler/> 2 Ağustos 2021 tarihinde alınmıştır.

Şekil 12: <http://www.leblebitozu.com/frida-kahlonun-15-eseriyle-hayatindan-kesitler/> 2 Ağustos 2021 tarihinde alınmıştır.